

Opfølgende bemærkninger til den nye gudstjenesteordning

Af sognepræst Holger Villadsen

Manuskript til artikel, som er trykt i Præsteforeningens Blad 84 (1994), 377-386.

Publiceringen af bøgerne til den nye gudstjenesteordning er nu ved at nærme sig sin afslutning. Den nye alterbog og den nye ritualbog udkom i november 1992. Alterbogstillægget og et særtryk af salmebogens nye tekstdel udkom i marts 1993. Trykningen af komplette salmebøger med ny tekstdel blev forsinket, men nogle af udgaverne forelå i slutningen af 1993, og de resterende formater udkommer i foråret 1994. Manuskripterne til gudstjenesteordningens to musiktillæg er afleveret, og bøgerne forventes at udkomme i foråret 1994.

Samtidig med autorisationen af den nye alterbog og de nye ritualer blev det bestemt, at de midlertidige forsøgsordninger i henhold til kgl. resolutioner af 20. nov. 1972 og 14. okt. 1974 bringes til ophør. Dette vedrører bl.a. anvendelse af »Foreløbige Ændringer i Ritual- og Alterbog« fra 1973 og »Forslag til Alterbog«, Betænkning nr. 1057 fra 1985. I væsentligt omfang indgår forsøgsordningerne i den nye gudstjenesteordning som helhed.

På Wilhelm Hansens Forlag udkom samtidigt med den nye alterbog i 1992 en 3. revideret udgave af »Den Danske Koralbog«, udgivet af Henrik Glahn, samt »Musikken til Den Danske Højmesse«, udgivet af Henrik Glahn og Torben Schousboe. Disse to musikpublikationer tager hensyn til de fleste liturgiske ændringer i den nye højmesseordning, men er ikke på alle punkter kongeniale med nyordningen.

I ritualbogen findes et forord og en vejledning til højmessens; men der findes ikke i de officielle publikationer en nærmere redegørelse for kilder og ændringer, bortset fra et indeks over bibelske læsninger i alterbogen. Jeg vil derfor forsøge i denne artikel at komme med opfølgende bemærkninger til den nye gudstjenesteordning – især oplysninger om kilder o.lign. Pladsen tillader kun korte informationer og rækker ikke til uddybende kommentarer og begrundelser, men forhåbentlig kommer der inden for en overskuelig årrække håndbøger om den nye højmesseordning og den nye alterbog.

Højmesseordningen

I princippet betragtes de ikke-bibelske tekster i alterbogen og højmesseordningen som anonyme tekster, og derfor er der ikke anført kildeangivelser i alterbogen. Teksterne er desuden ofte fremgået af et kollektivt arbejde, hvor det ikke er muligt at udpege en bestemt forfatter.

I biskoppernes »Oplæg til Gudstjenesteordning« (juni 1991) er der anført summariske kildeangivelser, og visse generelle kildeoplysninger kan desuden findes i to introducerende artikler af undertegnede i Præsteforeningens Blad 1991/39 og 1992/44. I det følgende anføres summariske kildeoplysninger, hvor der naturligvis ikke er plads til at redegøre i fuldt omfang for teksternes ofte lange udviklingshistorie.

Indgangsbøn og udgangsbøn: De lange former går tilbage til Kirkeritualet 1685; ordlyden er uændret i forhold til Den danske Salmebog 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955. De korte former stammer fra Foreløbige Ændringer 1973, men ordlyden er revideret i forbindelse med biskoppernes arbejde.

Hilsen: Tekstformen følger Foreløbige Ændringer 1973. I menighedssvaret er dog opretholdt som første mulighed det ældre svar »Og med din ånd«, der fx findes i Kirkeritualet 1685.

Trosbekendelserne: Ordlyden følger stort set Den danske Salmebog 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955. Der er dog foretaget enkelte sproglige rettelser, bl.a. for at harmonisere retskrivning med principperne i den nye bibeloversættelse.

Evangelieindledningen »Gud være lovet for sit glædelige budskab«: Ordlyden er stort set uændret siden Kirkeritualet 1685; nyt er derimod, at dialogen normalt foregår, mens præsten er på prædikestolen.

Lovprisningen efter prædikenen er uændret i forhold til Den danske Salmebog 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955. Lovprisningen kan før den tid findes som indledning til den almindelige kirkebøn fra 1895. Ordlyden af Det lille Gloria er let revideret i forhold til salmebogen 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955.

Kirkebønnerne: Kirkebønnen i selve højmesseordningen er uændret i forhold til Den danske Salmebog 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955. I ældre sprogdragt findes den blandt de kollekter og bønner, der blev autoriseret i 1895.

I note 3 findes to nye kirkebønner, hvoraf den første (a) er en let bearbejdelse af en bøn af Gerhard Pedersen, og den anden (b) især bygger på et oplæg fra undertegnede. Litaniet er let revideret og forenklet i forhold til Den danske Salmebog 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955. En ældre form af litaniet kan findes fx i Biskoppernes Vejledning 1949.

Den apostolske velsignelse: Ordlyden er let revideret på baggrund af den nye oversættelse af 2. Kor. 13,13. Efter Kirkeritualet 1685 skulle præsten på prædikestolen slutte med den aronitiske velsignelse, der fandtes som en fodnote i salmebogen 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955; denne fodnote er nu bortfaldet.

Nadverindledning a, »Kære Kristi venner«: Den umiddelbare kilde er 1912-ritualet, der som en note har opretholdt det ældre nadverritual fra Kirkeritualet 1685 i en revideret form. Bønnen »Opstandne Herre og frelser« anføres i den let forkortede form fra Foreløbige Ændringer 1973. Fra det korte nadverritual i Foreløbige Ændringer 1973 stammer ligeledes muligheden for at forkorte nadverindledningen til bønnen »Opstandne Herre og frelser«.

Nadverindledning b, 1912-ritualet: I alt væsentligt er 1912-ritualet opretholdt. I »Opstandne Herre og frelser« er der mindre afvigelser i forhold til formen i salmebogen 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955. Det skyldes dels en tilbageføring til den oprindelige form, og dels en optagelse af revisioner i Foreløbige Ændringer 1973.

Nadverindledning c: Den nærmeste kilde til denne indledning er »det udvidede nadverritual« i Foreløbige Ændringer 1973. Bag dette ritual står prøveritualbogen 1963 og Dansk Kirkesangs højmesseforslag 1943. Der er dog forskelle mellem alle de nævnte former. Bønnen »Lovet være du, hellige Gud og Fader« findes fx ikke i Foreløbige Ændringer 1973, men i prøveritualbogen 1963.

Fadervor: Der anføres i den nye alterbog to former, en hovedform i selve teksten og en alternativ form forneden på siden. Den alternative form er oversættelsen af

Matt. 6,9-13 i den nye bibeloversættelse fra 1992, mens hovedformen nærmest svarer til den oprindelige udgave af 1912-ritualet og Foreløbige Ændringer 1973.

Indstiftelsesordene: Her findes tilsvarende to former. Den liturgiske tekst er udarbejdet på grundlag af flere bibelsteder, herunder især 1. Kor. 11,23-25 og Matt. 26,26-28. Hovedformen er i alt væsentligt identisk med den oprindelige udgave af 1912-ritualet og Foreløbige Ændringer 1973, mens den alternative form bygger på den nye bibeloversættelse fra 1992.

Uddelingsordene og bortsendelsesordene er uændrede eller kun let reviderede i forhold til 1912-ritualet.

Slutningskollektterne: Den første af kollektterne efter nadver stammer fra 1912-ritualet, men har været anvendt i ældre sprogformer siden reformationen; den er let revideret som i Foreløbige Ændringer 1973. Den anden af kollektterne efter nadver er en ny bøn med samme oprindelige forlæg som den første bøn.

Som slutningskollekt efter dåb og nadver er anført Veit Dietrich-kollekten til 1. søndag efter påske. Den anføres i den nye oversættelse fra alterbogen 1992. Forslaget om, at denne kollekt kan anvendes som slutningskollekt, stammer fra Foreløbige Ændringer 1973.

Slutningskollekten efter dåb stammer fra dåbsritualet af 1912 og indgår også i det nye dåbsritual. Kollekten er let revideret, bl.a. er tilføjet »Helligånden« fra ældre versioner af kollekten. Det oprindelige forlæg for kollekten er Veit Dietrich-kollekten til 4. søndag i advent, som i tidens løb er blevet revideret nogle gange, bl.a. ved kollektrevisionen i 1895.

Den sidste af slutningskollektterne er kollekten om ordet, som i den foreliggende form stammer fra Forslag til Alterbog 1985, dog med en enkelt rettelse. I ældre form findes den i Kirkeritualet 1685.

Velsignelsen findes i to former ligesom Fadervor og indstiftelsesordene. Hovedformen er uændret i forhold til salmebogen 1953 og Biskoppernes Vejledning 1955, mens den alternative form er 4. Mos. 6,24-26 fra bibeloversættelsen 1992.

Note 1: Denne note indeholder tre sidestillede former af »Herre, forbarm dig« (Kyrie) og to sidestillede former af »Lovsangen« (Gloria). De to første former af Kyrie stammer fra prøveritualbogen 1963; den første er identisk med indledningen til det lille litani i salmebogen (DDS 364), og en tilsvarende form findes i Dansk Kirkesangs højmesseforslag 1943.

Den tredje form af Kyrie er en ny tekst, der er udarbejdet i forbindelse med biskoppernes arbejde; der er dog paralleller, fx i den nye svenske højmesseordning.

Den første form af »Lovsangen« består af Luk. 2,14 i samme form som i prøveritualbogen 1963, og efterfulgt af vers 2 fra salmen »Aleneste Gud i himmerig«. Den anden og længere form stammer fra prøveritualbogen 1963 og fra Dansk Kirkesangs højmesseforslag 1943; der er her tale om en forholdsvis ordret oversættelse fra den latinske messe.

Note 4: »O du Guds Lam« i prosaform er umiddelbart overtaget fra Foreløbige Ændringer 1973, der igen har den fra prøveritualbogen 1963. Forlægget er Agnus Dei i den latinske messe, der er forholdsvis direkte oversat.

Børnegudstjenestens nadverbøn er en ny tekst, der er udarbejdet i forbindelse med biskoppernes arbejde.

Kirkeåret og evangelieteksterne

I det følgende omtales ændringerne i forhold til den tidligere alterbog, hvad angår kirkeårsopbygning, navnene på søndagene og evangelieperikoperne. Ændringer i epistelperikoperne er ikke medtaget i denne oversigt.

Flere af ændringerne stammer fra liturgikommissionens betænkninger om alterbogen: »De bibelske læsninger i gudstjenesten« (den grå betænkning nr. 750 fra 1975) og »Forslag til Alterbog« (den lilla betænkning nr. 1057 fra 1985). Her kan ofte findes uddybende bemærkninger om baggrunden for ændringerne.

Juleaften: Som officiel dag i alterbogen er det en nyskabelse, men der er dog kun tale om en kodificering af praksis. I den lilla betænkning 1985 blev der foreslået kollekter til dagen. Der er i den nye alterbog anført to evangelietekster, hvoraf den første (Luk. 2,1-14) er sammenfaldende med den gamle tekst til juledag, og den anden (Matt. 1,18-25) er en ny tekst, som blev foreslået af biskopperne.

Juledag: Helligdagens navn er ændret fra Kristi fødsels dag til juledag, som foreslået i den lilla betænkning 1985. Det hidtidige navn er dog opretholdt som undertitel.

Juledag, aftensang: Udover den hidtidige aftensangstekst om hyrderne (Luk. 2,15-20) er der anført et stykke i forlængelse af Johannesevangeliets juleevangelium (Joh. 1,14-18). Sidstnævnte er en ny tekst, som også blev foreslået i den lilla betænkning 1985. Ny er endvidere en bestemmelse om, at teksterne kan anvendes ved gudstjenester anden juledag i kirker, hvor der ikke har været gudstjeneste juledag.

Anden juledag: Helligdagens navn er ændret fra St. Stefans dag til anden juledag, som foreslået i den lilla betænkning 1985. Igen er dog det hidtidige navn opretholdt som undertitel.

Julesøndag: Navnet på søndagen er ændret, idet det tidligere var søndag efter jul. Samtidig er perikopevalget revideret, som foreslået i den lilla betænkning 1985. I første række er de to perikoper om Simeon og Anna samlet til én sammenhængende perikope (Luk. 2,25-40), og i anden række findes flugten til Egypten (Matt. 2,13-23), som tidligere anvendtes på den nu afskaffede søndag efter nytårsdag.

Helligtrekongers søndag er en ny dag i kirkeåret, som foreslået i den lilla betænkning 1985. Kalendermæssigt er den defineret som den søndag, der falder i perioden 2.-6. januar. Evangeliet i første række om de vise mænd (Matt. 2,1-12) er det hidtidige evangelium til hellig tre kongers dag. Evangeliet fra første række betragtes også som hovedtekst i anden række, men der anføres her endvidere som alternativ en ny tekst fra Johannesevangeliet om verdens lys (Joh. 8,12-20), der blev foreslået i den lilla betænkning 1985. Samtidig med indførelsen af helligtrekongers søndag er afskaffet søndag efter nytårsdag, og de tidligere perikoper på denne søndag er overført til julesøndag.

1. søndag efter helligtrekonger: Indledningen til evangeliet i første række om den tolvårige Jesus i templet er udvidet med et vers fra Luk. 2,42-52 til 2,41-52.

2. søndag efter helligtrekonger: I anden række er perikopen den samaritanske kvinde (Joh. 4,5-26), som foreslået i den lilla betænkning 1985; det samme perikopevalg findes i Norge og Sverige. Den tidligere perikope om Zakæus (Luk. 19,1-10) er flyttet til 7. søndag efter trinitatis.

5. *søndag efter helligtrekonger*: Denne søndag vil efter den reviderede kirkeårs-opbygning forekomme meget sjældent. Der er derfor kun en tekstrække til søndagen, men de to hidtidige evangelietekster er opretholdt som sidestillede tekster.

Sidste søndag efter helligtrekonger er en ny fast søndag i kirkeåret, som foreslået i prøvealterbogen 1958. Kalendermæssigt er den defineret som søndagen før septuagesima, eller som 10. søndag før påske. Evangeliet i første række om forklarelsen på bjerget (Matt. 17,1-9) fandtes i den gamle alterbog til 27. søndag efter trinitatis; den blev også foreslået anvendt til sidste søndag efter hellig tre kongers dag i prøvealterbogen 1958. Evangeliet i anden række om hvedekornet (Joh. 12,23-33) er en ny tekst, som blev foreslået af biskopperne.

Seksagesima: I første række findes en ny tekst om sædens vækst fra Markus-evangeliet (Mark. 4,1-20), som erstatter den hidtidige synoptiske parallel fra Lukasevangeliet. Denne ændring blev foreslået i den lilla betænkning 1985.

2. *søndag i fasten*: Evangeliet i anden række om drengen med den urene ånd er udvidet i indledningen med tre vers fra Mark. 9,17-29 til 9,14-29. Samme ændring blev foreslået i den lilla betænkning 1985, der dog foreslog teksten anført til 3. søndag i fasten.

Midfaste søndag: Evangeliet i anden række om livets brød er ændret fra Joh. 6,35-51 til Joh. 6,24-35(37), nogenlunde som foreslået i den lilla betænkning 1985. Den sidste del af den gamle perikope anvendes nu på anden pinsedag i anden række.

Mariæ bebudelses dag: Evangeliet i anden række med Marias lovsang er forkortet i slutningen med et vers fra Luk. 1,46-56 til 1,46-55.

Palmesøndag: I anden række er Joh. 12,1-16 om salvingen og indtoget i Jerusalem indført som et alternativ til den hidtidige tekst om salvingen (Mark. 14,3-9). I den lilla betænkning 1985 fandtes et beslægtet alternativ, idet Joh. 12,12-24 blev foreslået til første række.

Skærtorsdag: Den hidtidige beretning om nadverens indstiftelse fra Lukasevangeliet er erstattet af en lidt længere tekst fra Matt. 26,17-30. Det er en udvidelse af forslaget i den lilla betænkning 1985, som havde den samme perikope i en kortere beskæring (Matt. 26,26-29).

Langfredag: De anførte evangelietekster om korsfæstelsen fra de fire evangelier er alle nye på denne plads. Der er dog fortsat mulighed for at læse afsnit fra evangelieharmonien »Vor Herre Jesu Kristi lidelses historie«, hvis tekst er blevet revideret på grundlag af den nye bibeloversættelse af 1992. Dette arbejde er udført af biskop Bertil Wiberg.

Påskedag: Evangeliet i første række er udvidet med et enkelt vers fra Mark. 16,1-7 til 16,1-8, som foreslået i den lilla betænkning 1985.

Bededag: Dagens navn er ændret fra almindelig bededag til bededag. Evangeliet i første række om Johannes Døber i ørkenen er udvidet fra Matt. 3,8-10 til 3,1-10, som foreslået i den lilla betænkning 1985. Evangelierne til begge rækker er samtidigt anført som almindelige evangelietekster og ikke som prædiketekster til aftensang.

Pinsedag: Evangeliet i første række er udvidet i indledningen med et vers fra Joh. 14,23-31 til 14,22-31, som foreslået i den lilla betænkning 1985.

Anden pinsedag: I anden række er der en ny tekst om brødet, som gives til liv for verden (Joh. 6,44-51). Denne tekst var tidligere afsluttende del af evangeliet til midfaste søndag. Den nye tekst blev foreslået af biskopperne, men svarer i store træk til

ordningen i Norge og Sverige. Den hidtidige tekst om den samaritanske kvinde (Joh. 4,13-26) anvendes nu på 2. søndag efter helligtrekonger.

Trinitatis søndag: Søndagens navn er ændret fra hellig trefoldigheds fest til trinitatis søndag, som foreslået i den lilla betænkning 1985. Missionsbefalingen i anden række er udvidet fra Matt. 28,18-20 til 28,16-20, som foreslået i den lilla betænkning 1985.

7. søndag efter trinitatis: Ny perikope i første række er Luk. 19,1-10 om tolderen Zakæus, som tidligere anvendtes på 2. søndag efter helligtrekonger. Den blev også foreslået til denne søndag i den lilla betænkning 1985. Den hidtidige tekst om beispisningen af de 4000 (Mark. 8,1-9) bortfalder, som foreslået i den lilla betænkning 1985.

9. søndag efter trinitatis: I anden række er der som alternativ til den hidtidige evangelietekst tilføjet lignelsen om enken og den uretfærdige dommer (Luk. 18,1-8). Sidstnævnte tekst blev foreslået som eneste tekst i den lilla betænkning 1985.

19. søndag efter trinitatis: I første række med evangeliet om den lamme i Kapernaum anvendes en synoptisk parallel (Mark. 2,1-12) til den hidtidige tekst fra Matthæusevangeliet. Denne ændring blev foreslået i den lilla betænkning 1985.

21. søndag efter trinitatis: Evangeliet i første række om den kongelige embedsmand (Joh. 4,46-53) er udvidet med det indledende halvvers. Ny perikope i anden række er Luk. 13,1-9 om de dræbte galilæere og det sammenstyrtede tårn, som foreslået i den lilla betænkning 1985. Den hidtidige tekst fra Joh. 4,34-42 bortfalder, ligeledes som foreslået i den lilla betænkning 1985.

22. søndag efter trinitatis: I første række er indledningen til evangeliet om den gældbundne tjener udvidet med to vers fra Matt. 18,23-35 til 18,21-35, som foreslået i den lilla betænkning 1985.

23. søndag efter trinitatis: I anden række er evangeliet om den fattige enke udvidet med tre vers fra Mark. 12,41-44 til 12,38-44, sådan som der blev foreslået mulighed for i den lilla betænkning 1985.

Sidste søndag i kirkeåret er en ny fast søndag i kirkeåret, som foreslået i prøvealterbogen 1958. Kalendermæssigt er den defineret som 5. søndag før jul. Evangelieteksten i første række om Menneskesønnens komme (Matt. 25,21-46) fandtes tidligere som tekst til 26. søndag efter trinitatis. Og i anden række er evangeliet Matt. 11,25-30, der også tidligere fandtes til 26. søndag efter trinitatis.

Med indførelsen af en fast sidste søndag i kirkeåret vil 26. søndag efter trinitatis kun sjældent forekomme. Der henvises derfor til 5. søndag efter helligtrekonger.

Kollekterne

Den nye alterbog har normalt to kollekter til hver søn- og helligdag. Den første er normalt en kollekt af Veit Dietrich, og den anden en af de gamle latinske kollekter, de såkaldte missalekollekter.

Den tidligere alterbogs kollekter var ikke alle sammen af Veit Dietrich. På et mindre antal søndage var en af de gamle missalekollekter opretholdt, eller kollekterne var af anden oprindelse. Her er i den nye alterbog normalt anført en Veit Dietrich-kollekt på førstepladsen, og missalekollekten er blevet flyttet til andenpladsen.

Der findes en fortrinlig materialesamling til belysning af de danske gudstjenestekollekters historie; det drejer sig om bogen: »Gudstjenestekollekterne. Den ældre og yngre række. Ved et arbejdsudvalg nedsat af Theologisk Oratorium« (= For Kirke og Theologi 4-5, Bringstrup 1953). Her findes bl.a. en udgave af kollektene på originalsproget, de tidligere danske oversættelser og et forslag til ny dansk oversættelse af missalekollektene (især ved Regin Prenter) og Veit Dietrich-kollekterne (især ved Rich. Fangel). Hertil kan henvises for nærmere oplysninger.

Kollekterne i den nye alterbog er fremkommet med udgangspunkt i en nyoversættelse af de originale kollekt; kun undtagelsesvist er der tale om, at kollekt er videreført uændret fra den hidtidige alterbog, eller at de nye kollekt er fremkommet ved en revision af den foreliggende danske tekst.

Grundoversættelsen er for det meste foretaget af Anna Sophie Seidelin; det gælder både Veit Dietrich-kollekt og missalekollekt. Ved et mindre antal af Veit Dietrich-kollekterne har udgangspunktet været Rich. Fangels oversættelse i Gudstjenestekollekterne 1953. Veit Dietrich-kollekterne er alle gennemarbejdet af et arbejdsudvalg bestående af Anna Sophie Seidelin, Johs. W. Jacobsen, Chr. Thodberg og undertegnede; derefter er de gennemgået af et underudvalg med tre biskopper, og til sidst af alle biskopperne.

Anna Sophie Seidelins oversættelse af missalekollektene er også gennemgået af det biskoppelige underudvalg og af bispemødet, men har i højere grad karakter af at være en enkeltpersons arbejde.

I det følgende bemærkes afvigelserne fra normalskemaet og andre større forandringer, og der oplyses kort om forlægget for pågældende kollekt(er).

4. søndag i advent: Der er tre kollekt til denne dag. Den første er den hidtidige kollekt, der også anvendes som dåbskollekt; her er »Helligånden« tilføjet fra tidligere versioner af kollekten og i overensstemmelse med originalen. Den anden kollekt er en nyoversættelse af den oprindelige Veit Dietrich-kollekt, som ved en forkortelse var blevet til dåbskollekten.

Juleaften: Der er her tale om en ny dag med nye kollekt. Veit Dietrich-kollekten er oprindelig skrevet til juledag (Luk. 2,8-12), mens missalekollekten oprindelig blev anvendt til gudstjenesten julenat (juledag I, Gudstjenestekollekterne 1953, s. 30).

Juledag: Missalekollekten er oprindelig beregnet til anvendelse ved den tredje julegudstjeneste, hvor evangelieteksten var Joh. 1,1-14.

2. juledag: Kollekten i den hidtidige alterbog var en kollekt af ukendt oprindelse fra alterbogen 1580; i kollekten indgår elementer fra missalekollekten. Denne kollekt har tjent som et frit forlæg for den anden kollekt i den nye alterbog. Den første kollekt er af Veit Dietrich og har tidligere har været anvendt i alterbogen 1556.

Julesøndag: Den hidtidige alterbog havde siden 1580 en kollekt af missaletypen. Den er erstattet af en nyoversættelse af missalekollekten, der anføres som anden kollekt. Den første kollekt i den nye alterbog er en Veit Dietrich-kollekt, som tidligere har været anvendt i alterbogen 1556.

Nyårsdag: Den første kollekt er en Veit Dietrich-kollekt, der tidligere blev anvendt i alterbogen 1556. Den anden er en kollekt af missaletype svarende til den hidtidige kollekt siden 1580. Den tredje kollekt er en nyoversættelse af missalekollekten, der oprindelig anvendtes på epifani-oktaven (Gudstjenestekollekterne 1953, s. 37).

1. *søndag efter helligtrekonger*: Her er der tre kollekter i den nye alterbog, hvoraf de to første er Veit Dietrich-kollekter. Den første er en nyoversættelse og bearbejdelse af den hidtidige kollekt, mens den anden er ny i alterbogen; den har dog tidligere været anvendt i alterbogen 1556.

2. *søndag efter helligtrekonger*: Her er der også tre kollekter. Den første er den hidtidige kollekt efter missaleforlæg til 3. søndag efter helligtrekonger, som er overflyttet til denne søndag. Den anden kollekt er den hidtidige Veit Dietrich-kollekt i en let bearbejdet oversættelse, som på visse punkter afviger fra den tyske tekst.

3. *søndag efter helligtrekonger*: Den hidtidige kollekt har i overensstemmelse med alterbøgerne siden 1580 haft et missaleforlæg. Denne kollekt er nu flyttet til 2. søndag efter helligtrekonger, hvor den findes som første kollekt. Den første kollekt til dagen er en Veit Dietrich-kollekt, som har været anvendt i alterbøgerne før 1580; den er dog stærkt forkortet.

Sidste søndag efter helligtrekonger: Både Veit Dietrich-kollekten og missale-kollekten er oprindelig skrevet til 6. søndag efter helligtrekonger.

Fastelavns søndag: Den første kollekt af Veit Dietrich er skrevet til perikopen om Jesu dåb (Matt. 3,13-17), som i ældre tid var evangelietekst umiddelbart efter helligtrekongers dag. Den anden kollekt er også af Veit Dietrich, men skrevet til evangeliet i anden række, Luk. 18,31-43, som i ældre tid var evangelium til fastelavns søndag.

1. *søndag i fasten*: Missalekollekten anvendtes oprindelig på torsdag efter askeonsdag.

Mariæ bebudelses dag: De gamle alterbøger havde siden 1574 en kollekt af Michael Celius. Den er erstattet af en Veit Dietrich-kollekt som første kollekt, og en missalekollekt som sidste kollekt.

Palmesøndag: Den hidtidige alterbog havde en kollekt af missaletype; den er opretholdt som første kollekt. Som sidste kollekt findes en nyoversættelse af missalekollekten. Der er altså ingen Veit Dietrich-kollekt på denne dag.

Skærtorsdag: Den anden kollekt har et nyere forlæg og er ikke en oversættelse af den gamle missalekollekt.

Langfredag: Den hidtidige alterbog havde ikke kollekter til dagen. Den første af de anførte kollekter i den nye alterbog er fastekollekten fra 1688. Den anden kollekt er af Luther 1533. Der er altså til denne dag hverken en Veit Dietrich-kollekt eller en missalekollekt.

Bededag: Første kollekt stammer fra alterbogen 1688, antagelig forfattet af Jesper Brochmann. Missalekollekten er af gode grunde ikke skrevet til denne dag. Den hører oprindelig hjemme på 25. april, Store Litani, én af bededags rødder.

7. *søndag efter trinitatis*: På grund af den nye evangelietekst i første række er der fundet en ny første kollekt, som oprindelig var skrevet af Veit Dietrich til Matthæus dag, 21. sept. (jf. Gudstjenestekollekterne 1953, s. 308).

Alle helgens dag: Den gamle alterbog havde siden 1574 (1564) en kollekt af ukendt oprindelse. Den er opretholdt i revideret skikkelse som første kollekt.

25. *søndag efter trinitatis*: Den første kollekt er helt ny og forfattet af underudvalget, idet Veit Dietrich-kollekten ikke skønnedes anvendelig.

Sidste søndag i kirkeåret: Der er tre kollekter. Den første kollekt er en nyoversættelse af Michael Celius' kollekt til 26. søndag efter trinitatis. Den anden kollekt er en

Veit Dietrich-kollekt til Matthias dag (jf. Gudstjenestekollekterne 1953, s. 298). Den sidste kollekt er en missalekollekt, der oprindeligt blev brugt til juleaften; den er let tilpasset situationen.

»Gud være lovet for sit glædelige budskab«

Efter den nye normalordning synger menigheden svaret »Gud være lovet for sit glædelige budskab«, efter at præsten har læst evangeliet fra prædikestolen. Det er en forandring i forhold til tidligere, hvor den første evangelietekst blev læst fra alteret som anden læsning. Denne forandring har givet anledning til spørgsmål og en vis usikkerhed, men har været overvejet grundigt. Derfor hermed lidt om overvejelserne og baggrunden for ændringen.

Hvad angår læsningerne, er der i den nye højmesseordning to væsentlige ændringer i normalordningen: dels indførelsen af en fast indledende læsning fra Det Gamle Testamente og dels en reduktion i antallet af evangelielæsninger, sådan at der normalt kun læses det evangelium, der prædikes over. Det har endvidere været ønsket, at prædiketeksten skulle læses i så tæt tilknytning som muligt til prædikenen. Derfor læses det ene evangelium fra prædikestolen.

Denne forandring i den nye normalordning betyder, at noget af liturgien er flyttet med op på prædikestolen. Evangelielæsningen er ikke kun prædiketekst, men også en selvstændig proklamation og det afsluttende højdepunkt på de bibelske læsninger. Dette træk ved evangelielæsningen har hidtil været markeret ved menighedssvaret »Gud være lovet for sit glædelige budskab«. Og vurderingen har derfor været, at en rimelig konsekvens af ændringerne i gudstjenesteordningen måtte være, at menighedssvaret i forbindelse med evangelielæsningen flyttede med evangeliet fra alteret til prædikestolen.

Det forudsættes i øvrigt, at præster ikke messer fra prædikestolen, og at præsten indleder med at sige (ikke messe) de indledende ord forud for evangelielæsningen: »Dette hellige evangelium skriver evangelisten . . .«. Det betyder et skift fra præstens tale til menighedens sang, men et sådant skift er jo ikke usædvanlig i dansk liturgi.

Såfremt man ønsker at opretholde evangelielæsningen fra alteret og det tilhørende menighedssvar, er der mulighed for at anvende den nye højmesseordnings note 2 med to bibelske læsninger. Konsekvensen er denne ordning er så blot, at prædikenen ikke kommer i umiddelbar forlængelse af evangelielæsningen. En anden mulighed er at fortsætte med den gamle ordning med to evangelielæsninger; det er den løsning, som fortsat afspejles i 3. udgaven af koralbogen. Ifølge sagens natur må man så give afkald på kun at have en evangelielæsning, hvad der ellers har været et udbredt ønske om.

O, du Guds Lam

Et andet punkt, der har givet anledning til spørgsmål og en vis usikkerhed, er placeringen af »O du Guds Lam« i nadverliturgien. Derfor følger hermed nogle afklarende bemærkninger.

I nadverliturgien indgår salmen »O du Guds Lam« på tre forskellige måder, afhængig af hvilken nadverbøn der anvendes. Der er tilstræbt en klar fælles struktur i

nadverliturgien uafhængigt af variationerne i øvrigt: nadverbøn – Fadervor – indstiftelsesordene – nadvermåltidet. Men denne fælles struktur omfatter ikke »O du Guds Lam«, og det hænger sammen med de historiske forlæg.

Nadverbøn a med indledningen »Kære Kristi venner« har som forlæg en grundstruktur i nadverliturgien, der går tilbage til den første efterreformatoriske tradition og Kirkeritualet 1685. Til denne nadverliturgi hører ikke »O du Guds Lam«.

Nadverbøn b stammer nadverritualet af 1912, og i dette ritual indgår »O du Guds Lam« som en integreret del af nadverindledningen og synges af menigheden efter præstens indledning og forud for bønnen »Opstandne Herre og frelser«.

Nadverbøn c har som udgangspunkt Dansk Kirkesangs forslag fra 1943, prøveritualbogen 1963 og det såkaldte udvidede nadverritual fra Foreløbige Ændringer i Ritual- og Alterbog 1973. Når denne nadverbøn anvendes, synger menigheden »O du Guds Lam« efter indstiftelsesordene og inden uddelingen eller under uddelingen. Her kan anvendes enten salmeform eller prosaform. Prosaformen er i højmesseordningen anført særskilt i note 4, da det kunne være vildledende at anføre den under nadvermåltidet (pkt. 18).

I 3. udgaven af Den Danske Koralbog (1992) er der anført to former af »O du Guds Lam« under uddelingen, dels »O du Guds Lam uskyldig« (DDS 174) og dels prosaformen. Det er praktisk at anføre melodierne på denne plads, da det er her de skal bruges, når nadverbøn c anvendes. Men ved en fejl er det ikke blevet anført, at »O du Guds Lam« kun skal bruges på denne plads i forbindelse med nadverbøn c, og det kan måske give anledning til misforståelser. Den samme fejl findes også i »Musikken til Den Danske Højmesse« ved Henrik Glahn og Torben Schousboe (1992).

Rettelse af fejl

Alterbogen og de fleste af ritualerne blev autoriseret den 12. juni 1992 forholdsvis kort tid efter den nye bibeloversættelse, der blev autoriseret den 19. februar 1992. Det var aftalt, at den nye bibeloversættelse skulle indarbejdes i alterbogen og ritualerne, men der var ikke lang tid til arbejdet, og det gav desværre anledning til nogle fejl.

I dåbsritualets skriftlæsning fra Mark. 10,15 kom der ved en fejl i indstillingen til at stå: »Den, der ikke *tager imod* Guds rige ligesom et lille barn«, hvor der i overensstemmelse med den nye oversættelse skulle have stået: »Den, der ikke *modtager* Guds rige ligesom et lille barn«. Denne fejl fra indstillingen gik videre til ritualbogen (s. 59 og 69), men er blevet rettet i salmebogens tekstdel.

En anden fejl opstod i ritualen for vielse og kirkelig velsignelse, hvor der i citatet fra 1. Mos. 1,27 kom til at stå »Og Gud skabte mennesket i sit billede«, hvor der kun skulle have stået »Gud skabte mennesket i sit billede«. Dette overskydende 'og' i ritualbogen (s. 95 og 104) er blevet fjernet i salmebogens tekstdel.

I indstillingen til ritualen for kirkelig velsignelse indledes med en kursivsætning identisk med en sætning forud for vielsesritualet: »Forud for vielsen kan der kimes eller ringes efter stedets skik« (ritualbogen s. 103). Denne sætning burde have været formuleret anderledes forud for den kirkelige velsignelse. Den er derfor rettet til: »Der kan indledes med kimning eller ringning«. Denne ordlyd findes i salmebogens tekstdel.

I indstillingen til alterbog indgik i kirkeårets læsninger ikke selve den nye bibeltekst, men læsningerne var kun angivet med kapitel- og verstal, da der ikke er nogen grund til at dobbeltautorisere bibeloversættelsen. Bibelteksten blev overført elektronisk fra den nye bibeloversættelse til alterbogen, og et redaktionsudvalg bestående af Niels Jørgen Cappelørn og undertegnede havde ansvaret for den nødvendige tilpasning af perikopernes indledning i alterbogen, hvor bl.a. personlige pronominer i visse tilfælde skulle erstattes af egennavne. I denne overførsel er der opstået nogle fejl.

I evangeliet til 1. søndag efter helligtrekonger efter første række (Luk. 2,41-52; alterbogen s. 118) kom to slutanførselstegn til at vende forkert. I salmebogens tekstdel er de blevet omvendt.

Epistlen til 2. søndag efter helligtrekonger efter første række (Rom. 12,[6]9-16a; alterbogen s. 123) blev skåret for kort af. Der skal tilføjes ordene: »Stræb ikke efter det høje, men hold jer til det lave«.

I indledningen til epistlen til 4. søndag efter helligtrekonger efter anden række (Rom. 4,18-22[25]; alterbogen s. 137) var det meningen, at et »han« skulle ændres til »Abraham«, således at perikopens indledning bliver: »Med håb mod håb troede Abraham, at . . .«

I epistlen til Mariæ bebudelsesdag efter første række (1. Joh. 1,1-3; alterbogen s. 194) er der faldet en tankestreg ud før vers 2. Der skal rettes til: ». . . og vore hænder rørte ved: livets ord – og livet blev åbenbaret, . . . «

I evangeliet til skærtorsdag efter første række er der i Matt. 26,26 bortfaldet et e i ordet »spiste« (alterbogen s. 207). Der skal stå: »Mens de spiste . . . « Fejlen er rettet i salmebogens tekstdel.

Oversigt over publikationer og deres indhold

Gudstjenesteordning for Den Danske Folkekirke er planlagt til at omfatte fem bind, hvortil kommer salmebogen og særtryk af salmebogen:

- *Den Danske Alterbog*. Autoriseret ved kgl. resolution af 12. juni 1992. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 1992. 503 sider. [Indeholder: højmesseordning, børnegudstjeneste, kirkeårets kollekter og bibelske læsninger, Vor Herre Jesu Kristi lidelsehistorie samt indeks over bibelske læsninger].
- *Ritualbog*. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 1992. 198 sider. [Indeholder: Forord, højmessevejledning, højmesseordning, dåb, nadver i hjemmet, skriftemål, konfirmation, vielse, kirkelig velsignelse af borgerligt indgået ægteskab, begravelse, jordpåkastelse, urnenedsættelse, præstevielse, provsteindsættelse, bispevielse, kirkeindvielse, kirkegårdsindvielse og kapelindvielse].
- *Tillæg til Alterbogen*. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 1993. 331 sider. [Indeholder: Forord, bønner af Anna Sophie Seidelin, Johannes Johansen og Holger Lisner; endvidere andre nadverindledninger, udgangslæsninger, kollekter og læsninger til særlige gudstjenester i kirkeåret, læsninger til børnegudstjeneste på højmesens plads samt vejledende ordninger for andre gudstjenester].
- *Musiktillæg I*. Enstemmig udgave. [Planlagt til udgivelse i foråret 1994, 181 sider i samme format som ritualbogen. Indeholder: Forord, højmesseordning, nadverbøn

fra Tillæg til Alterbogen, morgen- og aftensang, bibelske salmer og lovsange, musikgudstjenester og ordinationsmusik].

- *Musiktillæg II*. Flerstemmig udgave. [Planlagt til udgivelse i foråret 1994, ca. 150 sider i tværformat som koralbogen. Indeholder samme afsnit som bind I, samt alternative højmesseled og kildeangivelser].

Den Danske Salmebog: Ritualbog og Den Danske Alterbog. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 1993. 428 sider. [Særtryk fra salmebogens tekstdel. Ritualbogsafsnittet indeholder: Højmesseordning, børnegudstjeneste, dåb, nadver i hjemmet, skriftemål, konfirmation, vielse, kirkelig velsignelse af borgerligt indgået ægteskab, begravelse, jordpåkastelse og urnenedsættelse. Alterbogsafsnittet indeholder: Kirkeårets kollekter og bibelske læsninger samt Vor Herre Jesu Kristi lidelseshistorie].

Den Danske Salmebog. 3. udgave, 2. oplag. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 1993. 1274 sider. [Tekstdelen indeholder det samme som ovenfor anførte særtryk].